

Georg Henrik von Wright a jeho *Vysvětlování a rozumění*

Petr Urban

Švédsko-finský filosof Georg Henrik von Wright rozhodně nepatří mezi myslitele 20. století, kteří jsou v českém odborném prostředí dobře známi a běžně studováni. Dosud nebyla do češtiny přeložena žádná větší práce tohoto autora a v textech česky píšících filosofů je o něm zmínka méně než příslovečného šafránu. Přesto je Georg Henrik von Wright světovou odbornou komunitou pokládán za klíčovou osobnost filosofie 20. století, a je dokonce jedním z mála, komu se dostalo značného uznání jak na půdě anglosaské analytické a logické tradice, z níž původně vzešel, tak na půdě evropské kontinentální tradice. Zde předkládaný český překlad jedné z nejvýznamnějších prací tohoto autora má nejen napomoci ke splacení dluhu, který vůči němu české odborné prostředí nepochybně má, ale chce rovněž zprostředkovat systematicky cenný příspěvek k diskusi o metodologii vědeckého vysvětlování, kterým von Wright již před třiceti lety položil základ pro myšlení, které se snaží plodně využít a spojit nosné motivy analytické i kontinentální tradice, a pohybuje se tak v poli nerespektujícím mnohdy uměle zdůrazňovanou a pěstovanou dichotomii těchto dvou linií filosofie 20. století.

Georg Henrik von Wright (1916–2003)

Georg Henrik von Wright se narodil 14. června 1916 v Helsinkách do švédské aristokratické rodiny skotského původu.¹ Jeho otec Tor von Wright a matka Ragni Elisabeth Alfthanová byli příslušníky švédské národnostní menšiny žijící ve Finsku. Georg Henrik von Wright prožil navzdory svým četným zdravotním potížím relativně šťastné dětství. Zájem o filosofii se u něho objevil prý již ve věku třinácti let a našel již tehdy podporu u význačného finského filosofa Eino S. Kaila (1890–1958), který se stal později i von Wrightovým vysokoškolským učitelem, když von Wright v letech 1934–1937 studoval filosofii, historii, politologii a matematiku na univerzitě v Helsinkách. Eino Kaila, přesvědčený zastánce logického empirismu a přívrženec Vídeňského kruhu, zasvětil von Wrighta do logiky a logické analýzy. Pod jeho vlivem se von Wright důkladně seznámil s Carnapovými a Wittgensteinovými spisy, a když v roce 1937 ukončil své magisterské studium, cítil se být přesvědčeným logickým empiristou. Byl fascinován logicky inspirovanou filosofií a za svůj filosofický vzor považoval Russelova *Principia Mathematica* a Wittgensteinův *Tractatus logico-philosophicus*. Vedle této silné orientace na logický empirismus se dostalo von Wrightovi během jeho univerzitního studia také důkladného humanistického vzdělání. Pod vlivem Kailova goethovského humanismu a četby kulturně-historických děl Jacoba Burckhardta a Oswalda Spenglera se von Wright začal intenzivně zajímat o humanismus a italskou renesanci a roku 1937 také podnikl cestu po Itálii se svým přítelem a budoucím spisovatelem Göranem Schildtem. Tato dvojí orientace vzdělání mladého von Wrighta významným způsobem ovlivní celoživotní směřování jeho myšlení a literární tvorby.

¹ Předek Georga Henrika von Wrighta George Wright opustil za vlády Olivera Cromwella (1599–1658) rodné Skotsko a usídlil se ve městě Narva (dnešní Estonsko). Odtud se pak jeho rodina přestěhovala do Finska. Mezi předky Georga Henrika von Wrighta patří tři bratři Ferdinand, Wilhelm a Magnus von Wright, kteří se v 18. století proslavili jako malíři krajin a ptáků. – Pokud jde o správnou výslovnost příjmení „Wright“, sám Georg Henrik von Wright prý svým známým objasňoval, že přípustné jsou dvě možnosti: 1) anglická výslovnost [wrait] (s ohledem na skotský původ rodu) a 2) švédská výslovnost [vrikt].

Roku 1937 odešel von Wright studovat filosofii do Vídně, kde také navázal kontakty s členy Vídeňského kruhu. Kvůli politické situaci po anšlusu Rakouska v březnu 1938 musel von Wright Vídeň opustit a ukončit svou spolupráci s Vídeňským kruhem. Začátkem roku 1939 se přesunul do Cambridge, aby tam pod vedením Charlie Dunbar Broada pracoval na své disertaci věnované problému ospravedlnění induktivního úsudku. Když se tehdy ke svému překvapení dozvěděl, že v Cambridgi učí i jeho filosofický vzor Ludwig Wittgenstein, ihned ho vyhledal. První setkání s Wittgensteinem bylo pro von Wrighta frustrující. Temperamentní filosof se prý nejprve rozčílil, že tento mladý student se opovažuje žádat o zapsání na jeho přednášku těsně před koncem semestru. Brzy se ale upokojil a sám vyzval von Wrighta, aby se přidal do jeho dalšího kurzu. V těchto přednáškách se měl von Wright možnost seznámit s myšlenkami publikovanými později v rámci Wittgensteinových *Filosofických zkoumání*. Pojem filosofie, který získal od Eino Kaila, se ve světle těchto myšlenek zproblematizoval a filosofické otázky, které považoval za vyřešené, ožily novým životem. Von Wright brzy získal Wittgensteinův respekt a z obou filosofů se stali přátelé.

Po vypuknutí druhé světové války roku 1939 se von Wright vrátil do Helsinek. Během sovětsko-finské Zimní války 1939–1940 byl ze zdravotních důvodů uvolněn z vojenské služby a pracoval jako dobrovolník v rámci propagandistické organizace působící na domácí frontě. 31. května 1941 vydal svou disertaci *The Logical Problem of Induction* (Logický problém indukce) a téhož dne se také oženil se svou snoubenkou Marií Elisabethou, rozenou von Troilovou, s níž měl později dvě děti: Anitu a Benedicta. Během Pokračovací války 1941–1944, v níž Finsko bojovalo proti Sovětskému svazu po boku Německa, sloužil von Wright ve vládním informačním centru. Stejně jako Eino Kaila a většina tehdejší finské akademické obce vyjadřoval i von Wright ve válce proti Sovětskému svazu svou podporu Německu. Nacismus v jeho očích představoval menší hrozbu pro kulturu a lidská práva než bolševismus.

Od roku 1943 začal von Wright učit na univerzitě v Helsinkách, kde byl roku 1946 jmenován profesorem filosofie. Mezi jeho finské poválečné studenty patřil Jaakko Hintikka. V roce 1947 navštívil

Cambridge a zúčastnil se posledních Wittgensteinových přednášek věnovaných filosofické psychologii. Po Wittgensteinově emeritování v roce 1948 byl dvaatřicetiletý von Wright zvolen nástupcem na jeho profesorském místě v Cambridgi. Během svého tříletého působení v Cambridgi pokračoval ve zkoumání problému indukce a pravděpodobnosti, které završil vydáním knihy *A Treatise on Induction and Probability* roku 1951 (Pojednání o indukci a pravděpodobnosti). Pod vlivem George Edwarda Moorea, s nímž se v Cambridgi seznámil, se von Wright začal nově zabývat také formální modální logikou a především studiem logických vztahů mezi normativními pojmy a výroky. Svým slavným článkem *Deontic Logic* (Deontická logika), který vyšel v časopise *Mind* roku 1951, uvedl von Wright do moderní filosofické logiky pojem deontická logika a předložil první přijatelný systém deontické logiky vůbec. Po Wittgensteinově smrti v roce 1951 byl von Wright jmenován správcem Wittgensteinovy literární pozůstalosti. Sestavil oficiální seznam Wittgensteinových nevydaných rukopisů a v následujících čtyřiceti letech se významně spolupodílel na jejich editování a uveřejnění. Napsal také řadu studií o životě a myšlení svého učitele a přítele, které později souborně vyšly v knize *Wittgenstein* (1982).

Roku 1951 se von Wright rozhodl vzdát svého profesorského místa v Cambridgi a vrátil se zpět do Helsinek. Později se o tomto kroku vyjádřil jako o nejtěžším rozhodnutí svého života, v němž nakonec převážil pocit odpovědnosti za budoucnost jeho rodné země. Během padesátých let se podstatně rozšířil von Wrightův filosofický zájem. Píše studie o Jaegerovi, Spengelerovi, Dostojevském a Tolstém a začíná se systematicky zabývat morální filosofií, především teorií hodnot, norem a jednání. Mnoho času tráví jako hostující profesor na zahraničních univerzitách a své přednášky následně přepracovává do knižní podoby. V letech 1959–1960 byl hostujícím profesorem pro Gifford Lectures na University of St. Andrews v Edinburghu a na základě těchto přednášek vydal roku 1963 dvě významné práce *The Varieties of Goodness* (Různé druhy dobra)² a *Norm and*

² Český překlad této knihy by měl vyjít v dohledné době. Jeho autorem je Tomáš Jeníček.

Action (Norma a jednání). První z nich je pojmově analytickou studií o různých způsobech užití výrazu „dobrý“. Von Wright tuto práci zpětně hodnotil jako svou nejlepší a nejosobitější knihu. Druhá je průkopnickou prací v oblasti logiky norem a zabývá se existencí a platností morálních a právních norem. V letech 1965–1977 také pravidelně navštěvoval jako hostující profesor Cornell University v Ithace ve státě New York, kde navázal přátelství s Normanem Malcolmem a s dalšími významnými žáky Ludwiga Wittgensteina. O Cornell University později říká, že se stala jeho třetím intelektuálním domovem vedle univerzit v Helsinkách a Cambridgi. Roku 1961 byl von Wright zvolen členem prestižní Finské akademie, což ho uvolnilo od pedagogických a administrativních povinností a poskytlo mu větší prostor pro bádání. V letech 1968–1970 byl předsedou této instituce. V období 1968–1977 působil rovněž jako rektor švédsko-jazyčné univerzity Åbo Akademi v Turku.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se von Wright začal intenzivně zabývat problematikou vědeckého vysvětlování, především ve vztahu k lidskému jednání a sociálním jevům. Odmítá redukci motivů jednání na pouhé příčiny a argumentuje ve prospěch metodologického pluralismu. Hlásí se k názoru, že způsoby vysvětlování v rámci společenských věd mají svou autonomní povahu a že je nelze redukovat na způsoby vysvětlování v rámci věd přírodních. V této době se definitivně vymanil z vlivu logického empirismu a pokusil se o propojení analytické filosofie jednání a kontinentální hermeneutické filosofie. Výsledkem tohoto pokusu je jeho zřejmě nejznámější kniha *Explanation and Understanding* (1971, *Vysvětlování a rozumění*), která vznikla na základě kurzů přednesených na univerzitách v Cambridgi a Cornell. Promýšlení problematiky lidského jednání vedlo von Wrighta ke zkoumání povahy lidské svobody a problému determinismu vyústujícím v knihu *Freedom and Determination* (1980, *Svoboda a determinace*). V osmdesátých a devadesátých letech zesílil von Wrightův zájem o filosofickou psychologii, především o otázku vztahu těla a mysli. Soubor jeho esejů na toto téma vyšel pod názvem *In The Shadow of Descartes* (1998, *V Descartově stínu*).

Po válce ve Vietnamu se začal von Wright angažovat v mezinárodních politických a společenských debatách a stal se respektova-

nou politickou a kulturní osobností. V řadě esejů se vyjádřil ve velmi skeptickém a pesimistickém duchu o politickém a kulturním vývoji posledních dekád 20. století. Jeho kulturně-kritická pozice nese stopy vlivu Oswalda Spenglera a Jürgena Habermase. Von Wright kritizuje technologické zneužití vědy, ideu pokroku a scientistickou víru, že věda a technika mohou svými silami a prostředky vyřešit problémy, které byly do značné míry způsobeny jejich rozvojem. Anglický soubor esejů na tato témata vyšel v knize *The Tree of Knowledge* (1993, Strom poznání).³ Von Wright obdržel čestné doktoráty na mnoha světových univerzitách a stal se nositelem řady prestižních vědeckých ocenění: Alexander von Humboldt Forschungspreis 1986, Zlatá medaile Švédské akademie 1986, Literární cena Selmy Lagerlöfové 1993, Humanistická cena Tage Danielssona 1998, Critical European Prize 2002. Georg Henrik Von Wright zemřel 16. června 2003 ve věku 87 let ve svém domě v Helsinkách.

Vysvětlování a rozumění (1971)

Von Wrightova kniha *Vysvětlování a rozumění* (*Explanation and Understanding*) vyšla poprvé v londýnském nakladatelství Routledge and Kegan Paul v roce 1971. Základní myšlenky této práce formuloval von Wright již ve svých přednáškách počínaje rokem 1965. Souborně pak látku této své knihy představil v rámci Tarner Lectures na Trinity Colege v Cambridgi na podzim roku 1969 a dále na jaře 1970 na Cornell University v Ithace.

Kniha je rozčleněna do čtyř kapitol, z nichž první tři, jak uvádí sám autor ve své předmluvě, byly původně samostatnými esejí a jsou do určité míry na sobě nezávislé. Poslední kapitola byla sepsána pro účel vydání knihy a má ukázat, jak lze využít vzorce vysvětlování, které jsou probírány v předchozích kapitolách, pro explikativní úkoly v rámci historiografie a společenských věd.

³ Český čtenář má od roku 2001 k dispozici slovenský překlad několika švédsky psaných esejů na toto téma, který vyšel pod názvem *Humanizmus jako životný postoj: výber z diela* v bratislavském nakladatelství Kalligram.

V první kapitole se von Wright snaží o identifikování dvou základních přístupů k problematice vysvětlování v dějinách filosofie a vědy vůbec. První tradici označuje jako aristotelskou a připisuje jí afinitu k teleologickému způsobu vědeckého vysvětlování, zatímco druhou označuje jako galileovskou a charakterizuje ji tendencí ke kauzálnímu způsobu vysvětlování. V následující stručné historické analýze sleduje von Wright dějiny těchto dvou tradic metodologie vědy od poloviny devatenáctého století po šedesátá léta století dvacátého. Vyzdvihuje přitom pozoruhodný fakt, že dějiny metodologie vědy se během sledovaného období s jistou pravidelností střídají střídavě k jedné a k druhé tradici – Hegelovu teleologickou filosofii střídá pozitivismus prosazující metodologický monismus kauzálního vysvětlování, následuje hermeneutika jako kritická reakce vůči pozitivismu, kterou nahrazuje logický pozitivismus rané analytické filosofie, po němž konečně, podle von Wrighta, přichází antipozitivismus novější analytické filosofie související s oživením zájmu analytických filosofů o vysvětlování lidského jednání a o metodologii společenských věd (Anscombová, Dray, Taylor, Winch). V této poslední etapě spatřuje von Wright tematickou i metodologickou příbuznost mezi novější analytickou filosofii a hermeneuticko-fenomenologickou filosofii v kontinentální Evropě. Von Wrightovu teoretickou pozici ve vztahu k těmto dvěma tradicím metodologie vědy lze charakterizovat jako podstatně pluralistickou. Obě jsou podle něj založeny na odlišných hlediscích, které nejsou dále zdůvodnitelné nějakou hlubší teoretickou pravdou. Rozhodnutí mezi nimi proto také vymezuje, na samém konci první kapitoly, jako svého druhu existenciální volbu: „Bylo by zajisté iluzí se domnívat, že pravda byla jednoznačně na straně jedné z těchto dvou protikladných pozic. Když to říkám, nemám na mysli onu trivialitu, že obě pozice obsahují nějakou pravdu a že ohledně jistých otázek lze dospět ke kompromisu. Může tomu tak být. Je zde nicméně rovněž určitý základní protiklad, který uniká jak možnosti smíření, tak možnosti vyvrácení – v jistém smyslu dokonce uniká pravdě. Je včleněn do volby prvotních východisek, základních pojmů celé argumentace. Tato volba, dalo by se říci, je ‚existenciální‘. Je to volba hlediska, které už nelze hlouběji založit.“ (s. 73)

Druhá kapitola je věnována pojmu kauzality a kauzálního vysvětlování. Na začátku této kapitoly se von Wright pokouší formulovat detailní definici pojmu příčiny za pomoci pojmů dostačující a nutné podmínky a s využitím symbolického aparátu výrokové logiky. Klíčovým výstupem von Wrightovy analýzy pojmu příčiny je myšlenka, že pojem příčiny a kauzálního spojení předpokládá pojem svobody a jednání. K tomuto zjištění vede von Wrighta následující argument: Objevování kauzálních vztahů má vždy dvě složky – složku aktivní (uvedení něčeho do pohybu, vytvoření změny) a složku pasivní (pozorování co se stane). Vědecký experiment, který je vždy kombinací těchto dvou složek, proto nutně předpokládá jednání. Pouze na základě ideje jednání a záměrného zasahování do běhu přírody jsme tedy schopni vytvářet ideu příčiny a následku: „myslet vztah mezi událostmi jako kauzální znamená myslet jej z hlediska (možného) jednání“ (s. 116). Z myšlenky, že pojem příčiny a kauzálního spojení předpokládá pojem svobody a jednání, pak také von Wright dovazuje další z klíčových tezí své knihy, totiž že lidské jednání nemůže být nikdy plně „chyceno do sítě kauzality“. V této úvaze je zahrnuto východisko von Wrightovy pozdější kritiky determinismu, kterou podrobně vypracovává v knize *Svoboda a determinace* (1980). Přesto se v závěru druhé kapitoly znovu setkáváme s von Wrightovou pozoruhodnou důsledností, s níž odmítá redukovat jeden z obou základních způsobů či druhů vysvětlování na druhý: „Myslím, že žádný důkaz nemůže rozhodnout o tom, který z pojmů je základnější, zda jednání či kauzalita. Jeden ze způsobů, jak zpochybnit moje stanovisko, by spočíval v tvrzení, že jednání nelze pochopit, není-li už chápána kauzalita. Nebudu popírat, že i toto pojetí by se dalo podepřít pádnými argumenty.“ (s. 116)

Ve třetí kapitole přechází von Wright ke zkoumání pojmu intencionality a teleologického vysvětlování. Vychází od rozlišení chování a jednání. Chování se podle něj vyznačuje tím, že má příčinu v přisném smyslu „humeovské příčiny“, zatímco jednání je podstatně charakterizováno tím, že má důvod, že vychází vždy z nějakého záměru, intence, vůle. Chování lze proto vysvětlovat kauzálně, zatímco jednání qua jednání může být úspěšně vysvětleno jedině teleologicky, za pomoci pojmu intence. Rozdíl mezi spojením příčiny a násled-

ku (kauzální spojení) a spojením důvodu a důsledku jednání pak spatřuje von Wright v tom, že příčina a následek jsou logicky nezávislé, zatímco důvod a důsledek jednání jsou logicky závislé. Tuto logickou závislost důvodu a důsledku jednání pojímá von Wright v návaznosti na Aristotela a E. Anscombovou jako logickou souvislost praktického úsudku. To jej vede k položení otázky po ospravedlnění platnosti praktického úsudku, která implikuje v první rovině otázku verifikace platnosti premis takového úsudku. Jak zjistíme, že někdo má něco v úmyslu, že zaujímá příslušný kognitivní postoj, má tu a tu intenci? V této souvislosti von Wright za pomoci úvah navazujících na pozdního Wittgensteina dovozuje, že o intencionalitě jednání platí, že není ani uzavřena v mysli jednatelova, ani nestojí v nějakém smyslu mimo jednání, nýbrž má své místo „v příběhu jednatelova“. Ani sám jednatel proto nemůže mít přímý a privilegovaný přístup ke svým intencím. Rozumění jednání je podle von Wrighta velmi blízké rozumění jazyku – obě předpokládají zapuštěnost do kontextu života určitého společenství, jeho pravidel, institucí atd. To platí jak pro chápání jednání společenského útvaru, tak i pro chápání jednání jednotlivce.

V poslední, čtvrté kapitole von Wright konečně zkoumá možnost aplikace obou základních způsobů vysvětlování, které byly analyzovány v předchozích kapitolách, na oblast společenských jevů, jíž se zabývají společenské vědy, zejména historie. V úvodu této kapitoly von Wright odhaluje a vyzdvihuje vzájemnou souvislost veškeré explanační (vysvětlující) a interpretační (rozumějící) činnosti. Když se ve vztahu k určitému jevu ptáme „Co to je?“, je to otázka interpretace, otázka rozumění významu toho, o čem zde běží. Když se zase ptáme „Proč k tomu došlo?“, je to otázka vysvětlení příčiny či důvodu příslušného jevu. Přitom se podle von Wrighta ukazuje, že každé vysvětlování předpokládá interpretování, resp. popis příslušného explananda, ale zároveň každé vysvětlování zase otevírá cestu pro novou reinterpretaci na vyšší úrovni atd. Obě činnosti se tak vzájemně předpokládají a podporují. Rozhodujícím krokem von Wrightovy úvahy je to, že tuto souvztažnost explanační a interpretační činnosti vztahuje jak k teleologickému, tak i ke kauzálnímu způsobu vědeckého vysvětlování. V závěru knihy se tak vyjasňuje, že tradiční dichotomie „vysvětlování – rozumění“, která dala také podnět názvu celé

práce, neznamená pro von Wrighta totéž co dichotomie „kauzalita – intencionalita (teleologie)“, nýbrž že kauzální a intencionální hledisko pro něj charakterizuje dva základní způsoby veškerého vědeckého vysvětlování i rozumění jakožto dvou typů vědecké činnosti: „je zavádějící tvrdit, že rozumění *versus* vysvětlování vyznačuje rozdíl mezi dvěma typy vědecké inteligibility. Dalo by se však říci, že intencionální či ne-intencionální charakter jejich předmětů vyznačuje rozdíl mezi dvěma typy rozumění a vysvětlování.“ (s. 176)

Von Wrightova filosofická pozice bývá někdy označována jako „analytická hermeneutika“. Jeho pokus o přemostění „propasti“ mezi analytickou filosofií a kontinentální verzí hermeneutické filosofie byl vzhledem ke své době nepochybně pionýrským počinem a s velkým předstihem anticipoval četné tendence ke zprostředkování mezi těmito oběma hlavními historickými liniemi filosofie 20. století, jichž můžeme být dnes svědky. Kniha *Rozumění a vysvětlování* znamená pro analytickou filosofii spolu s Wittgensteinovými *Filosofickými zkoumánými* významný obrat k tématu rozumění smyslu a významu lidského jednání a k problematice lidské vůle a svobody. Svůj dopad měla ovšem i na půdě kontinentální evropské filosofie. Významu von Wrightovy analytické hermeneutiky si záhy povšimli takoví autoři jako Paul Ricœur (*Temps et récit I-III*, 1983–1985) a Karl-Otto Apel (*Understanding and Explanation*, 1984) a rozvíjeli ji dále ve svých vlastních pracích.

Český překlad

Podkladem překladu, který nyní čtenář drží v rukou, byl anglický originál *Explanation and Understanding* vydaný nakladatelstvím Routledge and Kegan Paul v roce 1971. Konzultovali jsme i německý překlad, který vyšel pod názvem *Erklären und Verstehen* ve frankfurtském nakladatelství Athenäum-Fischer-Taschenbuch-Verlag již tři roky po vydání originálu, tj. v roce 1974. Náš překlad vznikl jako kolektivní dílo překladatelské skupiny Oddělení současné kontinentální filosofie Filosofického ústavu AV ČR, jejímiž členy byli: Alena Bakešová, Josef Fulka, Michael Hauser, Jiří Pechar, Marcela Sedláč-

ková, Jan Svoboda, Otakar Vochoč. Jazykovou a technickou redakci zajistila Alena Bakešová. Práci skupiny řídil a celkovou odbornou redakci textu provedl Petr Urban.

Nejvýznamnější práce G. H. von Wrighta

- 1941: *The Logical Problem of Induction*, Helsinki: Acta Philosophica Fennica (2nd revised edn., Oxford, Blackwell Publishers 1957).
- 1951: „Deontic Logic“, *Mind* 60, s. 1-15.
- 1951: *A Treatise on Induction and Probability*, Routledge and Kegan Paul, London.
- 1951: *An Essay in Modal Logic*, North Holland, Amsterdam.
- 1957: *Logical Studies*, Routledge and Kegan Paul, London.
- 1963: *Norm and Action: A Logical Inquiry*, Routledge and Kegan Paul, London.
- 1963: *The Varieties of Goodness*, Routledge and Kegan Paul, London.
- 1968: *An Essay in Deontic Logic and the General Theory of Action*, North Holland, Amsterdam.
- 1971: *Explanation and Understanding*, Routledge and Kegan Paul, London.
- 1973: *Causality and Determinism*, Columbia University Press, New York.
- 1981: *Freedom and Determination*, Acta Philosophica Fennica, Helsinki.
- 1982: *Wittgenstein*, Blackwell Publishers, Oxford.
- 1983: „Practical Reason“, *Philosophical Papers*, vol. 1, Blackwell Publishers, Oxford.
- 1983: „Philosophical Logic“, *Philosophical Papers*, vol. 2, Blackwell Publishers, Oxford.
- 1984: „Truth, Knowledge, and Modality“, *Philosophical Papers*, vol. 3, Blackwell Publishers, Oxford.
- 1989: „Intellectual Autobiography“, in *The Philosophy of Georg Henrik von Wright*, The Library of Living Philosophers, Open Court, La Salle, IL.
- 1993: *The Tree of Knowledge and Other Essays*, Brill, Leiden.
- 1996: *Six Essays in Philosophical Logic*, Helsinki: Acta Philosophica Fennica.
- 1998: *In the Shadow of Descartes: Essays in the Philosophy of Mind*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.

Vybraná sekundární literatura o G. H. von Wrightovi

- Hintikka, J. (ed.): *Essays on Wittgenstein in Honour of G. H. von Wright*, Acta Philosophica Fennica 28, North Holland, Amsterdam 1976.
- Schlipp, P. A.; Hahn, L. E. (eds.): *The Philosophy of Georg Henrik von Wright*, Open Court, La Salle, IL, 1989.
- Weinberger, O.: *Alternative Action Theory: Simultaneously a Critique of Georg Henrik von Wright's Practical Philosophy*, 1998.
- Egidi, R. (ed.): *In Search of a New Humanism: The Philosophy of Georg Henrik von Wright*, Kluwer, Dordrecht 1999.
- Meggle, G.; Wojcik, A. (eds.): *Actions, Norms, Values: Discussions With Georg Henrik von Wright*, de Gruyter, Berlin 1999.
- Marjomaa, U. (ed.): *100 Faces from Finland*, Finnish Literature Society, Helsinki 2000.
- Vikko, R.: „Georg Henrik von Wright (1916–2003)“, *Journal for General Philosophy of Science/ Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie*, 36, 2005, 1, s. 1–14.